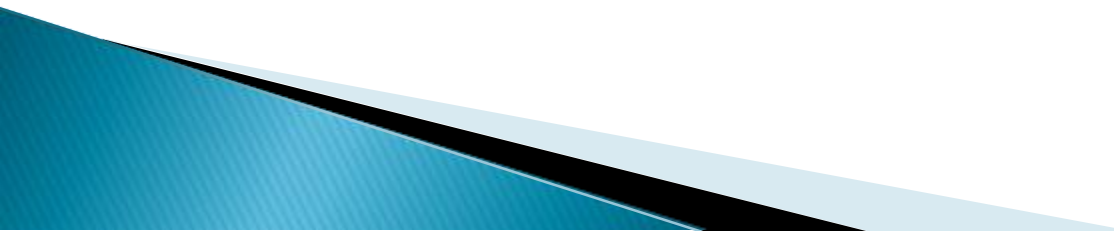

Интерпретация на съвременната литература за деца и младежи в уроците по литература в начална училищна възраст

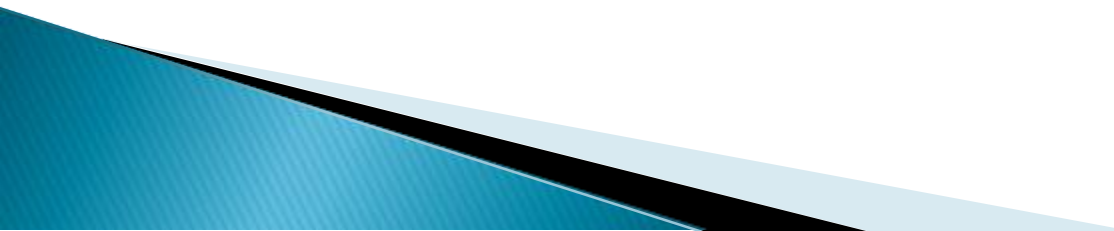
Проф. дпн Нели Иванова – СУ „Св. Кл.

Охридски“

Интерпретация на авторовите послания в урока по литература

- ▶ Чрез обучението по български език и литература, осъществявано в началния етап на основната образователна степен, се съдейства за езиковото и за литературното развитие на учениците.
 - ▶ В уроците за възприемане и осмисляне на литературно произведение и за обсъждане на самостоятелно прочетено произведение в хода на беседата учениците имат възможност да се включат в своеобразна дискусия и да интерпретират авторовите послания съвместно с учителя.
-

Началният учител и формирането на читателска култура у учениците

- ▶ Началният учител като фасилитатор, който улеснява възприемането и осмислянето на художествения текст на изучаваните или прочетените самостоятелно литературни произведения от съвременни автори, съдейства за формирането на читателска култура и самостоятелност, на читателски интереси у учениците.
-

Литературната и методическата подготовка на началните учители

- ▶ Наблюденията над училищната практика показват, че липсата на добра литературна и методическа подготовка на част от началните учители често е своеобразно „препятствие“ за тях и не съдейства за възприемането на стилистиката в съвременната литература за деца от малките читатели.
- ▶ С интерпретациите на авторовите послания, които учителят прави, ако те не са добре разчетени от него и не съответстват на спецификата на художествената образност, ще се предизвикат по-скоро извънконтекстови асоциации и отклоняване на вниманието на децата от подтекста на обсъжданите литературни произведения.

Нонсенсовата поетика в съвременната литература за деца

- ▶ Характерна за голяма част от съвременните литературни произведения е нонсенсовата стилистика. Алогизмът, разчупването на традиционните представи за време и пространство, пренасянето в други времеви и пространствени измерения, характерни за нонсенса, често противоречат на традиционните представи на част от началните учители за художествена образност.
- ▶ По тази причина нерядко началните учители подминават нонсенсовите приказки, съдържащи се в учебното съдържание на читанките за 1.–4. клас и не ги включват в беседата в урока за възприемане и осмисляне.

Нонсенсовата поетика в съвременната литература за деца

- ▶ Ако учителят, който не познава добре съвременната литература за деца, посвети уроци на нонсенсови приказки или откъси от романи за деца, за възприемането и осмислянето им или за обсъждане на прочетени самостоятелно произведения, в интерпретациите на художествения им текст често се допускат неточности.
- ▶ Например, нерядко в нонсенсовите приказки липсва ясно изградена сюжетна линия и има само елементи на действие, различни ситуации, представящи постъпките и взаимоотношенията между героите, което е своеобразие на нонсенсовата поетика. Но учителят „търси“ сюжета на всяка цена, като поставя възпроизвеждащи и проблемни въпроси в хода на беседата, насочени към отделните епизоди от развитието на действието, държи да се направи план с епизодите, дори и сюжетната нишка да не е ясно изразена в хронологическата последователност на събитията. Резките обрати в развитието на действието и своеобразното насичане на сюжета, връщането към предходни епизоди, смяната на обстановката, пренасянето в други времеви и пространствени измерения трудно се поддават на традиционното съставяне на план с епизодите и на клишираната представа за сюжет.

Долавяне на авторовото послание в съвременната литература за деца

- ▶ Битуващата от десетилетия практика в училище да се изведе непременно поука от произведението, което се изучава, ако е приказка, също опорочава процеса на възприемането на нонсенсовата поетика. Съотнасянето на пословици и на афоризми към текста на изучаваното произведение дава добри резултати при изучаването на художествен текст. Но стремежът на голяма част от началните учители често е насочен към извеждането на всяка цена на абстрактен логично предпоставен тезис, насочен към подтекста на изучаваното литературно произведение.
- ▶ Това противоречи на спецификата на нонсенсовата поетика. Авторовото послание е доловено от децата в хода на възприемането и осмислянето на художествения текст и не е необходимо учителят настойчиво да търси възпитателния ефект на всяка цена, като ги подтиква да извеждат абстрактни формулировки, насочени към подтекста на произведението.

Възприемане и осмисляне на образите на героите в съвременната литература за деца

- ▶ Взаимоотношенията между героите в съвременната литература за деца и младежи представя богата палитра от мотиви за поведение и конкретни действия на персонажите в конкретното произведение, което се изучава. Многопластовостта в изображението на героите в съвременната литература за деца трудно се поддава на традиционните представи за „положителни и отрицателни герои“, за поляризацията им.
- ▶ Стремжът на голяма част от учителите да изведат своеобразен модел за подражание в лицето на даден герой от изучаваното литературно произведение често води вместо до самоцелно търсен възпитателен ефект – до изкривяване на представата за този герой. Традиционните въпроси, които все още може да се чуят в уроците по литература, като: „На кого от героите искаш да приличаш?“ и „Кой от героите те отблъсква и не одобряваш неговите постъпки?“, по-скоро изместват акцента във възприемането и осмислянето на изучаваното литературно произведение и ориентацията в образната му система, предизвикват извънконтекстови асоциации.

Възприемане и осмисляне на езика в съвременната литература за деца

- ▶ Неповторимостта на думите образи, на използваните езикови изразни средства, на тропите в съвременните произведения за деца и младежи не подлежат на унифициране, на клиширане при интерпретацията им в урока по литература. Порочната практика да се задават въпроси в хода на беседата в урока по литература от рода на: „Защо авторът използва това сравнение? Какво се постига с него?“ или: „Защо авторът употребява точно тази дума?“ противоречи на спецификата на поетиката на съвременната литературна приказка за деца.
- ▶ Както е известно, проблемният въпрос „Защо...?“ е уместен, когато се изясняват мотивите за поведение на героите, но не и при изясняване на спецификата на образния език на изучаваното или обсъжданото самостоятелно прочетено литературно произведение в хода на беседата в урока по литература. Конкретните наблюдения над езика на изучаваното произведение на съвременната литература за деца съдействат за долавяне на магията на изразителната и изобразителната му функция. В урока по литература учителят подпомага учениците да възприемат и осмислят художествената образна функция на езика, без да предизвиква извънконтекстови асоциации.

Възприемане и осмисляне на сюжета на съвременно литературно произведение

- ▶ Самоцелният изчерпващ задълбочен „анализ“ на изучаваното литературно произведение от съвременната литература за деца предизвиква по-скоро апатия у учениците и ги отблъсква като читатели, които нямат желание отново да прочетат текста му. Стремешът да се обхване в хода на беседата в урока по литература всяка дума, всеки детайл от художествената тъкан на произведението провокира по-скоро липса на интерес и мотивация от страна на учениците да възприемат и осмислят по-задълбочено текста.
- ▶ Акцентът върху възлови епизоди от развитието на действието, както и върху важни за осмислянето на произведението взаимоотношения между героите, върху характерни за езика образи би допринесъл за пораждаване на желание у малките читатели за ново връщане към текста на литературното произведение, обсъждано в урока.
- ▶ В началния етап на основната образователна степен не се осъществява същински изчерпващ всички детайли на изучаваното произведение литературен анализ. Има само елементи на анализ на отделни компоненти на литературното произведение – сюжет, образна система, език, композиция, жанр, чрез извършването на конкретни наблюдения над текста над тези компоненти чрез похвата подборно четене.

Възприемане и осмисляне на композицията и жанра на съвременното литературно произведение за деца

- ▶ Композиционното своеобразие на произведенията от съвременната литература за деца също не предполага традиционен подход от страна на учителя. Всяко съвременно литературно произведение е отделна вселена и не подлежи на клиширане на представите за него, и вкарването му в някакви традиционни рамки. Конкретните наблюдения над текста му ще съдействат за откриването на специфичните композиционни похвати, използвани от автора.
- ▶ Жанровата специфика на съвременните литературни произведения за деца и младежи също не предполага клишета в определянето на спецификата на вида текст. Размиването на границите на жанровете в съвременната литература за деца и младежи предполага и адекватен подход от страна на учителя при извършването на наблюдения над конкретното произведение, изучавано в урока по литература.

Подбор на методически похвати в съответствие със спецификата на изучавания художествен текст

- ▶ Коректната и адекватна интерпретация в урока по литература на текста на изучаваните литературни произведения от съвременни автори е предпоставка за задълбоченото им възприемане и осмисляне. Интерпретацията на текста намира израз и в подбора на методически похвати в съответствие със спецификата на изучавания художествен текст.
- ▶ Учителят използва подходящи за своеобразието на художествената тъкан на изучаваното литературно произведение похвати от методическия инструментариум, с който разполага. Добрата методическа подготовка на учителя предполага избор на методически похвати в съответствие с неповторимостта на художествената образност на конкретния текст.

Подбор на методически похвати в съответствие със спецификата на изучавания художествен текст

- ▶ Поставянето на задача за преразказ на нонсенсова приказка например, в която няма ясно и цялостно изграден сюжет, а са налице само елементи на действие и отделни епизоди, би затруднило учениците и би довело до извънконтекстови асоциации.
- ▶ Ако не е налице последователна смяна на епизодите в тяхната хронологическа последователност и обвързаност помежду им, задачата за преразказ на една нонсенсова приказка, характеризираща се с внезапни обрати в развитието на действието, не би улеснила читателското възприемане на децата в начална училищна възраст.
- ▶ Чрез подборното четене на текста на изучаваното литературно произведение се осъществява проследяването на смяната на епизодите от развитието на действието, ако е налице ясно откроята хронология на събитията или се обръща внимание на спецификата на текста, ако има само елементи на действие.

Подбор на методически похвати в съответствие със спецификата на изучавания художествен текст

- ▶ Описанието на портрета на героите в съвременната литература за деца предполага използване на методическия похват устно словесно обрисуване. Подборът на думи ориентири от текста е изключително важен за изграждането на словесната картина. Ако този подбор не е осъществен прецизно, се създават предпоставки за допускане на извънконтекстови асоциации при словесното обрисуване и отдалечаване на читателските представи от авторовото изображение на портрета на героя.
- ▶ Чрез похвата подборно четене в хода на беседата в урока се извършват наблюдения над езиковите изразни средства, чрез които е изобразен портретът на героя. Това улеснява интерпретацията на портретната характеристика на героите.

Подбор на методически похвати в съответствие със спецификата на изучавания художествен текст

- ▶ Психологическата характеристика на героя в съвременната литература за деца и младежи заема широко място в неговото изображение. В урока по литература е необходимо учителят да насочи вниманието на учениците към преживяванията на героя и те да се опитат да ги пресъздадат с думи.
- ▶ За тази цел методическият похват дообрисване също предполага предварително чрез подборно четене да се извършат наблюдения над психологическата характеристика на героя и да се подберат ключови думи от текста, които да помогнат на учениците при обрисването на преживяванията на героя, без да допускат извънконтекстови асоциации.

Подбор на методически похвати в съответствие със спецификата на изучавания художествен текст

- ▶ Чрез изразителното четене като методически похват успешно се интерпретира в урока пряката авторова характеристика на героя в съвременните литературни произведения за деца и младежи. Но за да се изрази авторовото отношение към героя, е необходимо то предварително да е възприето и осмислено от учениците в хода на подборното четене чрез извършване на конкретни наблюдения над художествения текст на изучаваното литературно произведение.
- ▶ Откриването на пряката авторова характеристика на героя, на конкретните думи и изрази, чрез които то е изразено, задълбочената работа над текста са предпоставка за успешното осъществяване на изразителното му четене след това.

Подбор на методически похвати в съответствие със спецификата на изучавания художествен текст

- ▶ Драматизацията на художествения текст на изучаваното произведение от съвременната литература за деца, като метод, носи радост и удоволствие на малките читатели и ги приближава до авторовите послания. Чрез средствата на театралното и сценичното изкуство учениците имат възможност да интерпретират художествения текст. И в този случай много важно е учителят да намери мярата в правдивостта на интерпретацията на художествения текст чрез драматизирането и сценичното му представяне след това.
- ▶ Проявата на творчество при драматизирането на изучаваното литературно произведение, която отдалечава децата от авторовия текст, не съдейства за задълбочаване на читателските представи.

Подбор на методически похвати в съответствие със спецификата на изучавания художествен текст

- ▶ Илюстрирането на ярките картини и образи от съвременната литература за деца и младежи също доставя удоволствие на учениците и съдейства за задълбочаване на читателските им представи. Чрез средствата на изобразителното изкуство децата интерпретират и пресъздават образите, създадени от съвременните автори, в своите илюстрации.
- ▶ И при използването на този похват е необходимо предварително да са извършени задълбочени наблюдения над художествения текст, за да се открият акцентите, които да бъдат включени в илюстрацията.
- ▶ Важна е и перцептивната страна на общуването, дискретната намеса на учителя, ако той забележи, че ученикът допуска извънконтекстови асоциации при илюстрирането на дадена картина от авторовото произведение и включва нови образи и герои. Деликатната корекция от страна на учителя в такива случаи би допринесла за приближаване до авторовата картина и за конкретизиране на читателските представи за нея.

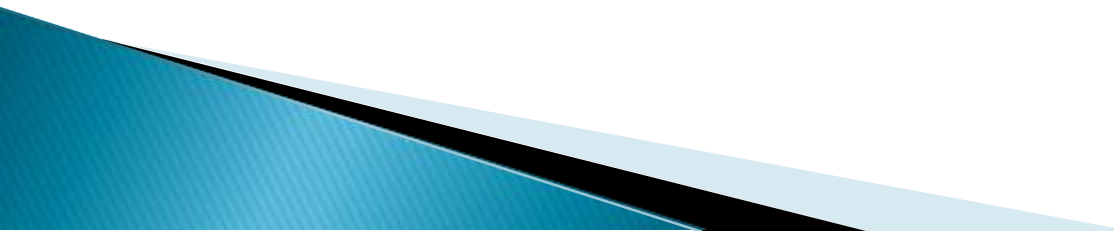
Подбор на методически похвати в съответствие със спецификата на изучавания художествен текст

- ▶ Четенето по роли на диалога в литературното произведение също допринася като похват за задълбочаване на читателските представи на децата. Ако учителят предварително е насочил вниманието на учениците към речевата характеристика на героите и чрез подборното четене са извършени наблюдения над своеобразието на диалога като композиционен похват при изграждането на произведението, четенето по роли не би ги затруднило. Условното превъплъщаване в образа на даден герой и изразяването на неговата позиция при четенето по роли от даден ученик ще допринесе за осмислянето на мястото на героя в образната система на произведението от съвременната литература за деца и младежи.
- ▶ Същевременно – изразителното четене на думите на автора от четеца при четенето по роли съдейства за долавяне на авторовото отношение към героите, чиито реплики се четат от отделни ученици, които изразяват позицията на героите, различна от тази на автора. Предварителното разпределяне между учениците на ролите на героите и на четеца, според предпочитанията на учениците, е предпоставка за успешното осъществяване на четенето по роли.

Подбор на методически похвати в съответствие със спецификата на изучавания художествен текст

- ▶ Познаването на спецификата и предназначението на методическите похвати в обучението по литература е предпоставка за адекватното им приложение в съответствие със своеобразието на художествената образност на съвременните произведения от литературата за деца и младежи.

Заклучение

- ▶ От една страна е необходимо учителят да следи процесите в развитието на литературата за деца и младежи, да познава добре съвременните автори и създадените от тях литературни произведения, и своеобразието на стилистиката им.
 - ▶ От друга страна – той трябва внимателно да прецизира подбора на адекватни методи и съставлящите ги похвати при интерпретацията на художествения текст в урока по литература.
 - ▶ Тези две страни на литературното обучение са взаимосвързани и обусловени. Достигането на авторовите послания до малките читатели се осъществява с помощта на учителя. Неговата посредническа роля между автора и учениците е ангажираща. Поради това е необходимо той да усъвършенства непрекъснато своята литературна и методическа подготовка, за да отговори на потребностите и интересите на учениците и да съдейства за формирането им като читатели.
-

- ▶ Благодаря за вниманието!
- ▶ Въпроси?